

**AFETLERLE YOKSULLAŞMA
SALGINLAR, GÖÇLER VE EŞİTSİZLİKLER**

DERLEYEN
MURAD TİRYAKİOĞLU

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

AFETLERLE YOKSULLAŞMA SALGINLAR, GÖÇLER VE EŞİTSİZLİKLER

DERLEYEN MURAD TİRYAKİOĞLU

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI 687
BİLGİ VE TOPLUM 15

ISBN: 978-605-399-576-0

1. BASKI İSTANBUL, AĞUSTOS 2021

© İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ İŐLETMESİ

YAZIŐMA ADRESİ: HACIAHMET MAHALLESİ, PİR HÜSAMETTİN SOKAK, No:20, 34440, BEYOĞLU / İSTANBUL
TELEFON: 0212 311 64 63 - 311 61 34 / FAKS: 0212 216 24 15 • SERTİFİKA No: 51672

www.bilgiyay.com

E-POSTA yayin@bilgiyay.com

DAĞITIM dagitim@bilgiyay.com

YAYINA HAZIRLAYAN CEM TÜZÜN

TASARIM MEHMET ULUSEL

DİZGİ VE UYGULAMA PUNTO AJANS

KAPAK GÖRKEM DİDEM ÖZTUNCER

DİZİN SAFİYE SELÇUK

BASKI VE CİLT OPTİMUM BASIM SAN. VE TİC. LTD. ŐTİ.

TEVFİKBEY MAH. DR. ALİ DEMİR CAD. No:51/1 34295 KÜÇÜKÇEKMECE İSTANBUL

TEL: 0212 463 71 25 / FAKS: 0212 422 11 51 • SERTİFİKA No: 41707

İSTANBUL BİLGİ UNIVERSITY LIBRARY CATALOGING-IN-PUBLICATION DATA

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ KATALOGLAMA BÖLÜMÜ TARAFINDAN KATALOGLANMIŐIR.

Names: Tiryakioğlu, Murad, compiler.

Title: Afetlerle yoksullaşma salgınlar, göçler ve eŐsitsizlikler / derleyen Murad Tiryakioğlu.

Description: İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2021. | Includes bibliographical references and index.

Series: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; 687. Bilgi ve Toplum; 15.

Identifiers: **ISBN:** 9786053995760 (paperback)

Subjects: **LCSH:** Disasters --Turkey --Management. | Emergency management --Turkey. | Crisis management--Turkey. | COVID-19 (Disease) --Economic aspects --Turkey. | COVID-19 (Disease) --Social aspects --Turkey. | Global epidemic --Legal aspects --Turkey. | Poverty --Turkey. | Migration, Internal --Turkey. | Rural-urban migration --Turkey. | Social services. | Human rights --Social service. | Natural disasters -- Turkey. | Earthquakes --Environmental aspects --Turkey.

Classification: **LCC:** HV51.5 .T9 T57 2021

**AFETLERLE YOKSULLAŞMA
SALGINLAR, GÖÇLER VE EŞİTSİZLİKLER**

DERLEYEN
MURAD TİRYAKİOĞLU

İçindekiler

- vii** Derleyen ve Yazarlar
- xv** Önsöz: Ne İltki Ne de Son Olacak...
MURAD TIRYAKIOĞLU
- xix** Sunuş: İnsan'dan 'Doğa'ya Afetlerin Ekonomi-Politik Topoğrafyası
FIKRET ADAMAN
- 1 BİRİNCİ KISIM Toplumsal Dönüşüm ve Afetlerle Yoksullaşma**
- 3 1** Afetler Sonrasında Yoksulluk, Sosyal Kırılma, Sosyal Politikalar ve Yeniden Yapılanma
H. SİBEL KALAYCIOĞLU
- 29 2** Siyaset, Sağlık Politikaları ve Sağlık Bakım Sistemleri: Pandemiyle Etkin Mücadelenin Belirleyenlerine İlişkin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme
VOLKAN YILMAZ
- 57 3** COVID-19 Salgını ve Bakım Krizi: Finansallaşmış Kapitalizm ve Yaşlı Bakım Evleri
BAŞAK AKKAN
- 77 4** Salgın ve Yoksulluk Kısacasında Kent Mültecileri ve Sağlık Hakkına Erişim
AYŞEN ÜSTÜBİCİ - AHMET İÇDUYGU - SİBEL KARADAĞ
- 99 5** Toplumsal Afetlerde Çocuklar
SELİN KİTİŞ - AYŞE BİLGE SELÇUK
- 121 6** Dünyanın Modern Büyüsü Bozulurken: COVID-19 Küresel Salgınına Göçmenlerin Aynasından Bakmak
BESİM CAN ZİRH - İLHAN ZEYNEP KARAKILIÇ
- 159 7** Küresel Salgın Sürecinde Dijital Ahlak İhlalleri: Max Weber'den Edward Snowden'a Takip Kapitalizminin Ruhunu
GİZEM YARDIMCI - ALTUĞ YALÇINTAŞ
- 179 İKİNCİ KISIM İktisadi Dönüşüm ve Afetlerle Yoksullaşma**
- 181 8** COVID-19 Tedbirlerinin Ekonomik Etkileri ve Çözüm Önerileri: Türkiye İçin Bir ex-ante Politika Etki Analizi
EROL TAYMAZ

- 199** **9** Derinleşen Kent Yoksulluğunun Kaderini Salgın mı Belirleyecek?
MURAD TIRYAKIOĞLU - SABÂ YAĞCI
- 219** **10** Çalışma Hakkı Bakımından Pandemi Süreci ve Alınan Önlemler Üzerine Bir Değerlendirme
SEÇİL AYŞED BAHÇE - EMEL MEMİŞ
- 243** **11** COVID-19 Salgınıyla Sosyal Refah Devleti Uygulamalarının Dönüşümü
NERGİS DAMA
- 265** **12** Salgının Gölgesinde Kentleşme: Ekonomik Refah ile Ekolojik Çeşitlilik Arasında Bir Yerde
MERT CAN DUMAN
- 295** **ÜÇÜNCÜ KISIM Ekolojik Dönüşüm ve Afetlerle Yoksullaşma**
- 297** **13** Salgın Döneminden İklim Değişikliği Mücadelesine İlişkin Alınabilecek ve -Asla- Alınamayacak Dersler
M. LEVENT KURNAZ
- 315** **14** İklim Krizi Gölgesinde Gıda Tüketiminde ve İsrafında Öznenin Rolü
SELİN ÖZOKCU - DENİZ BAŞOĞLU ACET
- 333** **15** Afetler ve Biyoçeşitlilik
UTKU PERKTAŞ

DERLEYEN VE YAZARLAR

DERLEYEN

MURAD TIRYAKIOĞLU

İlk ve orta öğrenimini Afyonkarahisar’da tamamlayan Murad Tiryakioğlu, lisans derecesini Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisat Bölümü’nden 2000 yılında aldı. Aynı üniversitede İşletme (2003) ve İktisat (2006) bölümlerinde yüksek lisans yapan Tiryakioğlu, 2013 yılında teknoloji transferinin teknolojik yetenek edinimi için stratejik bir kaynak olduğunu ve bu kaynağın Türkiye için nasıl kullanılabileceğini araştıran tezi ile doktor unvanını almıştır. 2018 yılında doçentliğini alan ve 2001 yılından bu yana Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisat Bölümü’nde çalışan Tiryakioğlu’nun akademik çalışma alanları yenilik ve yerli üretim ekonomisi, afet ve mülteci ekonomisi konularına odaklanmaktadır. “*Teknolojik Yetenek Transferi: Türkiye İçin Bir Politika Arayışı*” (Orion-2015) başlıklı kitabın yazarı, “*Afetlerle Kalkınma: Tecrübeler, Politikalar ve Beklentiler*” (Efil-2016) başlıklı kitabın editörü ve “*Bilim, Teknoloji ve Yenilik: Kavramlar, Kuramlar ve Politika*” (Bilgi Üniversitesi Yayınları-2016) başlıklı kitabın eş-editörü olan Tiryakioğlu, ilgili alanlarda dünyanın önde gelen yayınevlerince yayımlanan derleme kitaplara da katkıda bulunmuştur. Tiryakioğlu, aynı zamanda kuruculuğunu yaptığı “Afet Bilinci Derneği” aracılığıyla ulusal düzeyde gerçekleştirilen faaliyetlerde tamamlayıcı ve destekleyici bir rol üstlenmektedir. 2017 yılında bir grup gönüllü öğrencisi ile kurduğu Yerli Yeşil Yeni Platformu’nun kâr amacı gütmeyen sosyal bir kooperatife dönüşmesi sürecinde yer almış ve yerli yeşil ve yenilikçi üretim hakkında çok yönlü farkındalık çalışmalarını tasarlamakta ve uygulamaktadır.

YAZARLAR

AHMET İÇDUYGU

Doktora derecesini 1991 yılında Australian National University’den almıştır. Koç Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Sosyoloji Bölümlerinde profesör olarak ders vermektedir. Aynı üniversitede 2014-17 yılları arasında İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi’nde dekanlık yapmıştır. Ayrıca 2004’ten beri Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi’nin direktörlüğünü yapmaktadır. 1992-2003 yılları arasında Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü’nde görev yapmıştır. Araştırmacı öğretim üyesi olarak İsveç, İngiltere, İtalya, Amerika Birleşik Devletleri ve Hollanda’da çeşitli üniversitelerde bulunmuştur. Avrupa Birliği, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ve Uluslararası Göç Örgütü gibi uluslararası kuruluşlara danışmanlık yapmakta onlar adına araştırma projeleri gerçekleştirmektedir. Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü tarafından desteklenen International Migration dergisinin editörüdür. Göç çalışmaları ve yurttaşlık konularında yüzün üzerinde yayını vardır

ALTUĞ YALÇINTAŞ

1998 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye) İktisat Bölümü'nden mezun olan Altuğ Yalçıntaş aynı yıl bu fakültede araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. İktisat ve Felsefe alanındaki doktora derecesini 2009 yılında Rotterdam'daki Erasmus Üniversitesi'nden aldı. 2011-2012 yıllarında Cambridge Üniversitesi'ndeki Cambridge Social Ontology Group'a konuk araştırmacı olarak katıldı. Halen Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye) İktisat Bölümü'nde doçent olarak görev yapmaktadır.

AYŞE BİLGE SELÇUK

Lisans ve yüksek lisans eğitimlerini Orta Doğu Teknik Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde, gelişimsel psikoloji doktorasını Melbourne Üniversitesi'nden aldı. 2003 yılından bu yana Koç Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde öğretim üyesi. Başlıca uzmanlık alanları, çocuk ve ergenlerde sağlıklı ve sağlıklı olmayan psikolojik çıktılarda çevre ve biyolojinin rolü, sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimde ebeveyn tutumlarının ve çocuğun mizacının etkisi, mizaca uygun çocuk yetiştirme, çocuk ve ergen psikopatolojisi, atipik bağlamlarda (kurum, göçmenlik vb) yetişen çocukların gelişimi ve psikolojik iyiliği. Ayşe Bilge Selçuk'a bu alanlardaki araştırma ve bilimsel yayınları sebebiyle 2009 yılında Prof. Mustafa N. Parlar Eğitim ve Araştırma Ödülü, 2015-2018'de Queensland Üniversitesi tarafından Onursal Kıdemli Araştırmacı unvanı verildi.

AYŞEN ÜSTÜBİCİ

Koç Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü ve Sosyoloji Bölümü öğretim üyesidir. Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi'nin (MiReKoc) yönetim kurulundadır. Doktora derecesini 2015 yılında Koç Üniversitesi ve Amsterdam Üniversitesinden almıştır. Doktora tez çalışmasından yola çıkan, The Governance of International Migration: Irregular Migrants' Access to Right to Stay in Turkey and Morocco (Amsterdam Üniversitesi Yayınları) isimli kitabı 2018 yılında basılmıştır. Ayşen Üstübcü'nün çalışma ve ilgi alanları, uluslararası göç politikaları, düzensiz göç, entegrasyon, toplumsal cinsiyet, kalkınma, kent çalışmaları olarak sıralanabilir. Çalışmaları Journal of Refugee Studies, Geopolitics, Comparative Migration Studies, Migration and Development, New Perspectives on Turkey, Toplum ve Bilim gibi dergilerde yayınlanmıştır. 2020 yılı itibarıyla Uluslararası Göç Örgütü tarafından desteklenen International Migration dergisinin editörlüğünü yapmaktadır.

BAŞAK AKKAN

Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Yüksek Lisans Programı'nda ders vermekte ve Sosyal Politika Forumu'nda kıdemli araştırmacı olarak çalışmaktadır. London School of Economist'ten Avrupa Sosyal Politikası alanında yüksek lisans derecesini almış; Utrecht Üniversitesi'nde disiplinler arası sosyal bilimler alanında doktora çalışmasını tamamlamıştır. Social Politics, Child Indicators Research, Journal of Gender Studies ve Feminist Theory gibi bilimsel dergilerde makaleleri yayımlanmıştır. Araştırma alanları, bakım politikaları, çocuk yoksulluğu ve kırılgan gruplara yönelik sosyal politikalarıdır.

BESİM CAN ZIRH

1970'lerin sonunda İstanbul, Kocamustafapaşa'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini çeşitli sur-içi semtlerinde tamamladıktan sonra 1996 yılında gecikmeli olarak üniversite hayatına Ankara'da başladı. ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nden lisans, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde ise yüksek lisansını tamamladıktan sonra YÖK Bursu'yla doktoraasını yapmak üzere gurbete çıktı. UCL Antropoloji Bölümü'nde tamamladığı doktoraası çerçevesinde Alevi-olmayan bir araştırmacı olarak, Türkiye'den Avrupa'ya göç etmiş Alevilerin gurbet-mekânda örgütlenme süreci üzerine çalıştı. Norveç Araştırma Konseyi ve Alman Akademik Değişim Hizmeti'nin desteğiyle araştırmasını Norveç ve Almanya'ya taşıdı. İki yıla yayılan çok-alanlı etnografik araştırma sürecinde cenazelerin öncelikle göçmen ama daha önemlisi bir Alevi topluluk için ne ifade ettiğine yakından tanık olduktan sonra bu konuya odaklanmaya karar verdi. 2012 yılında tamamladığı doktoraası ardından memlekete kesin dönüş yaptı. Halen, ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmakta ve geniş göç konusu çerçevesinde araştırmalarına devam etmektedir. Bu çabaları ortaklaştırmak üzere konuya benzeri açılardan yaklaşan meslektaşlarıyla birlikte Eylül 2017 yılında Göç Araştırmaları Derneği'nin kuruluşunda yer aldı ve halen etkin bir üyesi olarak derneğin çalışmalarına katkı sunmaktadır.

DENİZ BAŞOĞLU ACET

Deniz, 1986 yılında Ankara'da doğdu. 2008 yılında İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Endüstri Mühendisliği Bölümü'nden mezun oldu. 2011 yılında Amerika Birleşik Devletleri New York şehrinde yer alan Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde uluslararası stajyer olarak görev aldı ve bu sırada iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik ile ilgili pek çok eğitim ve etkinliğe katılma fırsatı yakaladı. Bu ilgisini derinleştirmek hevesiyle Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yer Sistem Bilimleri bölümünde 2014 yılında başladığı yüksek lisans çalışmasını, 2017 yılında 'Türkiye'de yaygın olan beslenme örüntülerine ilişkin sera gazı emisyonları ve su ayak izi değerlendirmesi' adlı tez çalışması ile tamamladı. Halen aynı bölümde doktora çalışmalarına devam etmektedir.

EMEL MEMİŞ

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümü öğretim üyesidir. Toplum-sal cinsiyet ve ekonomi alanında araştırmalar yürütmektedir. 2007'de Cinsiyet Eşitliği ve Ekonomi programına araştırmacı olarak katıldığı Levy Ekonomi Enstitüsünde karşılıksız emek, yoksulluk ve zaman yoksulluğu üzerine çalışmalara katkıda bulunmakta ve 2017 yılından itibaren Feminist Economics yardımcı editörlüğü ve Oxford Development Studies editör danışma kurulu üyeliği görevini yürütmektedir. Türkiye'de Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD) yönetim kurulu üyesi ve Kadın Emegi ve İstihdamı Girişimi (KEİG) bünyesindeki Kadın Emegi Çalışan Feminist Araştırmacılar Grubu (KEFA) üyesidir.

EROL TAYMAZ

1960'da Düzce'de doğdu. 1977'de Ankara Fen Lisesi'ni ve 1982'de Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Makina Mühendisliği Bölümü'nü bitirdi. 1985'de ODTÜ İktisat Bölümü'nden yüksek lisans ve 1989'da Case Western Reserve University (CWRU, Ohio/ ABD) İktisat Bölümü'nden doktora derecesini aldı. 1982-85 yıllarında Aselsan A.Ş.'de Araştırma Mühendisi, 1985-89 yıllarında CWRU'da Araştırma Görevlisi, 1989-1992 yıllarında Industrial Research Institute'de (IUI, Stokholm/İsveç) Araştırmacı olarak çalıştı. Türkiye İstatistik Kurumu, TÜBİTAK ve Merkez Bankası'nda danışman olarak görev aldı. Université Panthéon-Assas (Paris), Université Montesquieu Bordeaux IV (Bordeaux), Universidad de Deusto (San Sebastián) ve Royal Institute of Technology'de (İsveç) misafir öğretim üyesi olarak bulundu. 1992'den beri ODTÜ'de öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Sanayi ve teknoloji politikaları, işgücü piyasası politikaları, sınai dinamikler, küçük firma iktisadı, teknik etkinlik ve üretkenlik tahmini, evrimci iktisat, etki analizi ve mikro-simülasyon konularında araştırma faaliyetlerini yürütmektedir. Bilim Akademisi üyesidir.

FİKRET ADAMAN

Lisans ve lisansüstü derecelerini Boğaziçi ve doktora payesini Manchester Üniversitelerinden alan Fikret Adaman, Boğaziçi Üniversitesi ekonomi bölümünde profesör olarak görev yapmaktadır. Alternatif ekonomiler, çevre iktisadı, iktisadi düşünce tarihi, politik ekoloji, Türkiye'nin ekonomi politikası ve sosyal politikalar üzerine çalışmaktadır. Sosyal dışlanma konusunda Avrupa Komisyonu'nda Türkiye uzmanı olarak çalışmaktadır. Ekonomi bölüm başkanlığı ve rektör danışmanlığı görevlerini icra etmiştir. Misafir eğitmen/araştırmacı olarak Bologna, Erasmus, UTAH, Purdue ve UMASS üniversitelerinde bulunmuştur.

GİZEM YARDIMCI

Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden 2012 yılında mezun oldu. Ankara Üniversitesi İnsan Hakları Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisansını tamamladı. 2019 yılında "İnsansız Hava Araçlarının Kullanımından Dolayı Üçüncü Şahıslara Verilen Zararlarda Hukuki Sorumluluk" konulu teziyle havacılık uzmanı unvanını aldı. 2014 yılından bu yana Ankara Barosu'na kayıtlıdır.

H. SİBEL KALAYCIOĞLU

Sibel Kalaycıoğlu doktorasını "Bolu'da işçilik ve sendikaların oluşumu" üzerine İngiltere Kent Üniversitesinde tamamladıktan sonra Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümüne dönerek Sosyal Sınıflar ve Hareketlilik, Eşitsizlikler, Sanayi ve İş Yaşamı Sosyolojisi, Siyaset Sosyolojisi, Sosyolojik Saha Çalışmaları, Suç Sosyolojisi konularında dersler vermiş, birçok doktora ve yüksek lisans tezi ve birçok araştırma yönetmiştir. 2019 yılında Sosyoloji Bölümünden emekli olan Sibel Kalaycıoğlu, yaklaşık 36 senedir çeşitli sosyolojik ve disiplinlerarası araştırmalar yapmaktadır. 1990 yılından beri birçok ulusal (TÜBİTAK, DPT) ve uluslararası (UNDP, AB, UNFPA, Dünya Bankası gibi) destekli projede proje yürütücülüğü, koordinatörlük, araştırmacı olarak görev almıştır. Özellikle son dönemlerde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yürütülen eğitim ve bilgilendirme seminerlerine, confe-

ranslarına, araştırmalara davetli konuşmacı ve araştırmacı olarak katılmıştır. Kalkınma Ajansları için sosyal politika alanları ve sürdürülebilir sosyal kalkınma konusuna ilişkin bazı çalışmalarda bulunmuştur. 2013 yılında UNDP-Türkiye tarafından yürütölen ‘2015 sonrası Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi-Türkiye Raporu’nun baş danışmanlığını yapmıştır. Önemli çalışmalarından birisi ise 2010-11 yılında AB Hibe programları ve İşKUR tarafından desteklenen ‘Kadın İstihdamını Arttırma’ projesidir. Bunların yanısıra yoksulluk, yaşlılık, kadın emeğinin işgücüne katılımı, değişen iş ve işçilik, sosyal politika ve refah devleti, yaşlanma ve yaşlılık, sürdürülebilir kalkınma gibi konularda birçok yurt içi ve yurt dışı yayını vardır. İlgili alanları, toplumsal sınıflar, toplumsal hareketlilik, sosyo-ekonomik statü grupları, çalışma yaşamı sosyolojisi ve kadın işgücü, sosyal ve sürdürülebilir kalkınma, sosyal politika ve refah parametreleri ve 99 Marmara depreminden bu yana afetler ve afetlerin toplumsal etkileri ve toplumsal kırılganlık üzerine yoğunlaşmaktadır.

İLHAN ZEYNEP KARAKILIÇ

İlhan Zeynep Karakılıç 1981’de Giresun’da doğdu. İlk ve orta öğretimini Giresun’da tamamladıktan sonra, 2003 yılında Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü’nden mezun oldu. ODTÜ Sosyoloji Bölümü’nden 2007 yılında yüksek lisans derecesini aldı. 2015 yılında ise aynı bölümde, bir mübadil köyünde mübadelenin tütün yetiştirme pratikleri üzerinden nasıl hatırlandığına dair tezi ile doktora derecesini tamamladı. 2006 yılından beri çeşitli biçimleri ile göç konusu etrafında araştırma yapmaktadır. Hem göç çerçevesinde hem de bu konudan bağımsız olarak kırsal dönüşüm ve toplumsal hafıza konuları da ilgi alanındadır. 2016’dan beri, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü’nde çalışmaktadır. 2018’den beri de Göç Araştırmaları Derneği’nin aktif bir üyesidir.

M. LEVENT KURNAZ

M. Levent Kurnaz, Boğaziçi Üniversitesi’nden Elektrik/Elektronik Mühendisi ve Yüksek Mühendisi ile Fizik, University of Pittsburgh’dan da Fizik Doktora derecelerini aldı. Ardından Tulane University Kimya Bölümü’nde petrol sızıntılarının temizlenmesi üzerine doktora sonrası araştırmalar yaptı. 1997 yılında Boğaziçi Üniversitesi’nde Yardımcı Doçent olarak göreve başladı. 2005 yılından beri Boğaziçi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Fizik Bölümünde Profesör olarak görev yapmaktadır. Prof. Kurnaz’ın çok sayıda ulusal ve uluslararası kitabı ile kitap bölümü ve uluslararası bilimsel makaleleri bulunmaktadır. İklim değişikliği ve sürdürülebilirlik alanında aktif olarak araştırmalar yapan ve çok sayıda yüksek lisans ve doktora öğrencisi yetiştiren Prof. Kurnaz aynı zamanda Boğaziçi Üniversitesi İklim Değişikliği ve Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü’nü de yürütmektedir. 2019 yılında yayınladığı Son Buzul Erimeden adlı kitabında iklim değişikliğini her yönüyle anlatmaktadır. Prof. Kurnaz çevresel problemler, iklim değişikliği, dirençlilik ve sürdürülebilirlik konularında çeşitli platformlarda konuşmalar yapmakta ve yazılar yazmaktadır.

MERT CAN DUMAN

Ankara’da doğdu. İktisat alanında lisans ve yüksek lisans derecelerini tam başarı bursu ile TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi’nde tamamladı. TOBB ETÜ’de öğretim asistanlığı, TEPAV’da araştırma asistanlığı yaptı; dış ticaret kompozisyonu ve sofistikasyonu üzerine çalıştı. Çalışmalarına Hacettepe Üniversitesi İktisat Doktora Programı’nda devam ediyor. Ulusal ve uluslararası dergilerde makaleleri, gazetelerde ise köşe yazıları yayınlandı. Çeşitli topluluklarda eğitmen, koreograf, yönetim kurulu üyesi ve sanat kurulu üyesi olarak görev aldı. Senaristliğini ve yönetmenliğini üstlendiği dans tiyatrosu oyunlarını sahneye koydu. 2012 yılında İspanya’nın Barselona şehrinde düzenlenen Uluslararası Halk Dansları Festivali’nde en iyi koreograf ödülünü kazandı. Halen Ankara Özel Tevfik Fikret Okullarında sanat yönetmeni, Türkiye Halk Oyunları Federasyonunda antrenör olarak görev alıyor.

NERGİS DAMA

2008 yılında Kocaeli Üniversitesi Matematik Bölümü’nden lisans, 2012 yılında ekonomi dalında yüksek lisans derecesini aldı. 2016’da Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Politika Anabilim Dalı’nda ‘Türkiye’de Sosyal Yardımların Sosyal Refah Üzerindeki Etkisi’ başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. Halen Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümü’nde öğretim üyesi olan Dr. Nergis Dama sosyal politika uygulamaları, sosyoekonomik eşitsizlikler, refah politikaları, istihdam politikaları ve sosyal yardım konularında çalışmalarını sürdürmektedir.

SABÂ YAĞCI

İlk ve orta öğrenimi İstanbul’da tamamlayan Sabâ Yağcı, lisans derecesini Kocaeli Üniversitesi İktisat Bölümü’nden 2009 yılında aldı. Yüksek lisans derecesini 2016 yılında İstanbul Üniversitesi, İktisat Politikası Anabilim Dalı’nda İktisadi Büyüme alanında yaptığı çalışma ile aldı. Halen Marmara Üniversitesi İktisat Politikası Anabilim Dalında doktora çalışmasına devam etmekte olup 2011 yılından bu yana Ümraniye Belediyesi’nde çalışmaktadır. İlgili alanları iktisadi büyüme, iktisadi kalkınma, bölgesel kalkınma, iklim değişikliği ve göç ekonomisi olup bu alanlarda ulusal ve uluslararası kongrelerde sunulmuş bildirileri bulunmaktadır.

SEÇİL AYŞED BAHÇE

1998 yılında ODTÜ Ekonomi Bölümü’nden lisans derecesiyle mezun oldu. Yüksek lisans ve doktora eğitimlerini de aynı bölümde sırasıyla 2001 ve 2005 yıllarında tamamladı. 1998 yılında yine ODTÜ Ekonomi Bölümü’nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. Doktora eğitiminden sonra bir süreliğine İsveç Göteborg Üniversitesi’nde doktora sonrası araştırma için bulundu. 2009 yılında Ankara Üniversitesi SBF İktisat Bölümü’nde öğretim üyesi olarak göreve başladı. Halen aynı bölümde çalışmaktadır. Makroiktisat, iktisadi büyüme, işgücü piyasaları ilgi alanları arasındadır.

SELİN KİTİŞ

Uzman klinik psikolog Selin Kitiş, 2014 yılında Koç Üniversitesi Psikoloji bölümünden mezun oldu. Aynı sene Eylül ayında İstanbul Bilgi Üniversitesi Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı'nın çocuk-ergen alt-dalında eğitime başladı ve koruyucu aileler ve çocukları arasındaki bağlanma ilişkisi üzerine yazdığı tez ile programı tamamladı. Şu anda Koç Üniversitesi'nde gelişim psikoloji alanında doktora yapıyor ve Koruncuk Vakfı'nın Aileye Dönüş Projesi'nde klinik psikolog olarak görev alıyor. Temel çalışma alanları arasında bağlanma, bağlanma sorunları, duygusal gelişim, mentalizasyon, sembolik oyun ve oyun terapisi yer almakta. Selin Kitiş, devlet koruması altındaki çocuklar ile ilgili birçok projede çalışmış ve çalışmaya devam etmekte.

SELİN ÖZOKCU

ODTÜ İşletme Bölümü'nden 2012 yılında lisans derecesini aldı. Ekoloji ve iklim değişikliği alanındaki çalışmalara ilgisiyle birlikte ODTÜ Yer Sistem Bilimleri Programı'nda Enerji, Çevre Ekonomisi ve Politikaları alt alanında başladığı yüksek lisans eğitimini, ekonomik büyüme ve çevre arasındaki ilişkiye odaklanan teziyle 2015 yılında tamamladı. Aynı programda doktora çalışmalarına devam eden Özokcu, tüketici kültürünün sosyokültürel boyutlarını çevre, sürdürülebilirlik ve gıda bağlamında incelemeye başlayıp çalışmalarını bu doğrultuda yönlendirdi. ODTÜ İşletme Bölümü'nde araştırma görevlisi olan Özokcu, nicel ve nitel araştırma yöntemlerini kullandığı doktora tezinde gıda israfı konusunda çalışmalarını sürdürmektedir.

SİBEL KARADAĞ

Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezinde (MiReKoc) doktora sonrası araştırmacı olarak görev yapmaktadır. Doktora araştırmasını Koç Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanında 2020 yılında "Ege Denizi'nde Göçün Kontrolü, Sınırın Yönetimi: Pratiklerin, Öznelliklerin ve Anlatıların Etnografik Analizi" başlıklı teziyle tamamladı. 2018-2019 yılında, Yale Üniversitesi Siyaset Bilimi bölümünde Fulbright bursiyeri olarak misafir araştırmacı oldu. Karadağ'ın ilgi alanları, eleştirel güvenlik ve sınır çalışmaları, göç ve hareketlilik, insancıl faaliyet politikaları, küreselleşme ve ulusötesicilik, egemenlik ve vatandaşlık ve siyaset teorisi. Çalışmalarını Amerika, İngiltere, Almanya, Yunanistan ve İspanya'daki üniversitelerde ve uluslararası konferanslarda sundu. Sınırın dışlaştırılması, güvenlikleştirme, göç ve insancıl faaliyet konularında yazdığı makaleler Geopolitics, Turkish Studies, Comparative Migration Studies ve Toplum ve Bilim gibi dergilerde yayımlandı. Lisans eğitimini, Sabancı Üniversitesi Toplumsal ve Siyasal Bilimler bölümünde tamamlayan Karadağ, aynı üniversitede Avrupa Çalışmaları'nda yüksek lisans derecesini aldı. İkinci yüksek lisansını, Jean Monnet bursuna hak kazanarak, Sosyal Politika alanında, İngiltere'deki Londra Ekonomi Okulu'nda (London School of Economics and Political Science-LSE) tamamladı.

UTKU PERKTAŞ

1977 yılında Ankara’da doğan Utku Perктаş 1998 yılında Hacettepe Üniversitesi Biyoloji Bölümü’nde mezun oldu. 2002’de aynı bölümden yüksek lisans derecesi, 2008 yılında doktora derecesini aynı üniversiteden aldı. 2005 yılında NATO bursuyla 6 ay süreyle Oxford Üniversitesi, Zooloji Bölümü’nde ziyaretçi bilim insanı olarak çalışan Perктаş, TÜBİTAK bursuyla 6 ay süreyle Amerikan Doğa Tarihi Müzesi’nde doktora sonrası ziyaretçi bilim insanı olarak çalıştı. Halen Hacettepe Üniversitesi, Biyoloji Bölümü’nde profesör olarak görev yapan Perктаş, 2011 ile 2012 yılları arasında Amerikan Doğa Tarihi Müzesi’nde doktora sonrası araştırmacı statüsüyle çalışarak ‘Research Associate’ unvanı almıştır ve eş zamanlı olarak Amerikan Doğa Tarihi Müzesi’nde de çalışmalarına devam etmektedir.

VOLKAN YILMAZ

Volkan Yılmaz Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Anabilim Dalı öğretim üyesi ve Sosyal Politika Forumu Merkez Müdürü olarak görev yapmaktadır. Lisans derecelerini aynı üniversitenin Siyaset Bilimi ve Sosyoloji bölümlerinden ve yüksek lisans derecesini Atatürk Enstitüsü’nden alan Yılmaz, siyaset bilimi alanındaki doktora derecesini ise Leeds Üniversitesi’nden almıştır. Yılmaz’ın The Politics of Healthcare Reform (Türkiye’de Sağlık Reformunun Siyaseti) başlıklı kitabı 2017 yılında Palgrave Macmillan tarafından yayınlanmıştır. Yılmaz’ın sosyal politikanın farklı alanlardaki araştırmaya dayalı makaleleri Disability & Society, Disasters, Gender, Work & Organisation, Journal of Social Policy ve New Perspectives on Turkey gibi saygın dergilerde yayınlanmıştır. Yılmaz’ın akademik çalışmalarının odağında sosyal politika reformlarının siyaseti, sosyal politikalar ve toplumsal eşitsizlikler arasındaki ilişkiler ve sağlık politikaları bulunmaktadır.

Önsöz

Ne İlti Ne De Son Olacak...

MURAD TIRYAKIOĞLU

Afetlerle Yoksullaşma derlemesi, küresel salgının üzerini açtığı, görmezden gelinen sorunlarla sert yüzleşmelerin yaşandığı zamanlara ilişkin değişimleri, dönüşümleri ve zaman zaman da tuhaflıkları tarihe not düşmek amacıyla tasarlandı. Bu derlemeyi ‘*Afetlerle Kalkınma: Tecrübeler, Politikalar ve Beklentiler*’in (Efil Yayınevi, 2016) devamı olarak da düşünmek mümkün. *Afetlerle Kalkınma*, afetlerle birlikte kalkınmanın ihtimal dahilinde, hatta tecrübeler izlendiğinde mümkün olduğunu vurgulayan iyimsek bir yaklaşım olarak okunabilir. *Afetlerle Yoksullaşma* ise içinde bulunduğumuz sürecin sert bir biçimde evrilmesiyle romantik bir iyimserlikten gerçekçi bir iyimserliğe doğru geçmek gerektiğini vurguluyor.

Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Politikalar Araştırma ve Uygulama Merkezi’nin (HÜSPAM) 21 Kasım 2019’da altıncısını düzenlediği ‘Çevre ve Yoksulluk’ başlıklı sosyal politika panelinde sunduğum çalışmanın başlığı *Afetlerle Yoksullaşma* idi ve o güzel günlerde maskesiz ve mesafesiz bir biçimde etkinliklere katılabiliyor, katkı verebiliyorduk. İklim krizi, afetler ve göçler çerçevesinde büyük resmi görmeye ilişkin çabamı anlatmak için fırsat veren, dinleyen, görüş ve önerileri ile geliştiren ve ilham verici olan bu harika organizasyon sayesinde bu çalışmanın ismi o zamandan konmuş. Tekrar davetleri ve daha önemlisi, dostlukları için sevgili HÜSPAM ekibine teşekkür ediyorum.

Dünyanın ve daha sert bir biçimde Türkiye’nin içinde bulunduğu bu küresel salgın iklim değişikliğinden göçmenlere, artan eşitsizliklerden yeni ekonomik ve toplumsal yapılanma alternatiflerine kadar önemli bir dönüşümü başlattı ve en yaygın ifade ile artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak. Yok-

sulluk açmazında olan toplumların büyük kesimini daha derin yoksulluk açmazları ile karşı karşıya bırakmaya başlayan küresel salgın sürecini anlamak, anlamlandırmak, eleştiri ve önerilerle söylememiz gerekenleri bir araya getirmek amacıyla tasarlanan bu çalışma 24 yazarın kaleme aldığı 16 çalışmayla çok disiplinli ve bütüncül bir yaklaşım sergiliyor.

Çalışma *Fikret Adaman*'ın, afetlerin ekonomi-politik topoğrafyası üzerinden kaleme aldığı sunuşu ile başlıyor. Tartışma, değerlendirme ve analizler toplumsal dönüşüm, ekonomik dönüşüm ve ekolojik dönüşüm olarak sınıflandırılan üç kısım altında afetlerle yoksullaşmaya ilişkin yaklaşımın çerçevesini çiziyor. '*Toplumsal Dönüşüm ve Afetlerle Yoksullaşma*' başlıklı birinci kısım, 12 yazar tarafından kaleme alınan dokuz yazıdan müteşekkil olacak şekilde planlandı. *H. Sibel Kalaycıoğlu*'nun afetler sonrasında artan yoksulluk ve sosyal kırılma üzerine ele aldığı sosyal politikalar ve yeniden yapılanma çabalarına ilişkin vurgu ile başlayan tartışma, salgına Türkiye'deki ve dünyadaki sağlık politikaları açısından bir yaklaşım sunan *Volkan Yılmaz*'ın ve tamamlayıcı olarak salgın sürecinde ortaya çıkan bakım krizine ilişkin araştırmasıyla *Başak Akkan*'ın çalışmalarıyla şekilleniyor. Küresel salgın sürecinde, pek çok afet döneminde olduğu gibi çok hızlı ve derinden etkileneni kırılma ve sayıları çok fazla olan mültecilere ilişkin iki çalışma ile toplumsal dönüşümün boyutları çok daha incelikli olarak anlaşılmalı ve aktarılmaya başlıyor. *Ayşen Üstübcü*, *Ahmet İçduygu* ve *Sibel Karadağ* salgın ve yoksulluk kıskacında kent mültecilerinin sağlığa erişim imkanlarını analiz ederken *Selin Kitiş* ve *Ayşe Bilge Selçuk* odağına afet süreçlerinin en çok zarar göreni olarak çocukları alarak Türkiye'de en sık görülen afetlerin çocuklara etkisini ve bu etkilerden çocukları en iyi şekilde koruyabilecek müdahaleleri inceliyor. *Besim Can Zırh* ve *İ. Zeynep Karakılıç* modern dünyanın (!) ruhuna mülteciler açısından bir yaklaşım sergiliyor. *Gizem Yardımcı* ve *Altuğ Yalçıntaş*'ın dijital etik ve ihlallerine ilişkin çalışması makro bir perspektif ile öncesindeki çalışmayı tamamlıyor ve farklı bir bakış açısıyla okuyucuyu düşünmeye sevk ediyor.

Temel gelir, uzaktan çalışma, sosyal yardımlar ve haklar, istihdam kaybı, arz şoku ve benzeri pek çok konunun yeniden ve çok yönlü olarak tartışılmasına zemin hazırlayan salgın sürecinin ortaya koyduğu iktisadi kriz (kimileri bu süreci daha naif bir ifade ile dönüşüm olarak adlandırıyor da esasen gittikçe derinleşen bir kriz) yakın tarihin en büyük şoklarından biri olan 2008 Küresel Krizi ile ve dünya iktisat tarihinin en önemli gerilemelerinden bir ola-

rak anılan 1929 Dünya ekonomik buhranı ile karşılaştırılarak anlaşılmalı ve anlatılmaya çalışılıyor ki, bunu yapmak sadece bir noktaya kadar anlamlı. Bu çerçevede ‘İktisadi Dönüşüm ve Afetlerle Yoksullaşma’ başlığıyla tasarlanan ikinci kısım Erol Taymaz’ın Türkiye için gerçekleştirdiği bir ex-ante politika etki analizi ile başlıyor. Sektörel düzeyde ayrıntılı analizleri içeren bu çalışma Türkiye ekonomisinin salgından önce içinde bulunduğu handikapların nasıl büyük çıkmazlara dönüştüğüne dair önemli vurgular içeriyor. Ardından eş yazarım Sabâ Yağcı ile birlikte kaleme aldığımız bölümde düşük gelirli hizmet ve sorumsuz tüketim ekonomisinin mekânları olan kentlerde yoksulluğun bir kader olarak derinleşmesini anlamaya ve anlatmaya çalışıyoruz. Tamamlayıcı olduğunu söyleyebileceğimiz bir tartışma, çalışma hakkı odağında *Emel Memiş* ve *Seçil Aysed Bahçe*’nin analizleri ile devam ediyor. *Nergis Dama* ise bu dönemin belki de en sık gündeme gelen konularından birini, evrensel temel gelir konusunu tartışmanın odağına alarak sosyal refah devletinin dönüşüm ihtimallerini inceliyor. Bu kısmın son yazısı ekonomik refah ile ekolojik çeşitliliğin arasında bir yerlerde tasarlanmaya çalışılan kentleşme politikalarına ilişkin bir tartışma sunan *Mert Can Duman* tarafından kaleme alındı.

Ekolojik dönüşüm ve afetlerle yoksullaşmanın odak noktasında olduğu üçüncü kısım dört yazar tarafından kaleme alınan üç yazı ile şekillendi. *Levent Kurnaz*, büyük resme ilişkin bir perspektif çizerek iklim değişikliği mücadelesine ilişkin alınabilecek ve -asla- alınamayacak dersleri tartışıyor. *Selin Özokçu* ve *Deniz Başoğlu Acet* ise yakın gelecekte insanlığın çok önemli bir bölümünü tehdit eder hale gelecek bir konuyu gıda tüketimi, israfı ve gıda krizini inceliyor. Bu çok disiplinli derleme çalışması *Utku Perktas*’ın, afet dönemlerindeki biyoçeşitlilikte yaşanan dönüşümü bütüncü bir biçimde ele alan çalışması ile sona eriyor.

Bu denli geniş bir perspektif ile küresel salgını, ortaya çıkarttığı ve çıkartması muhtemel dönüşümleri, sebep olduğu ve zemin hazırladığı krizleri anlama ve anlamlandırma çabalarını bütüncül ve çok disiplinli bir bakış açısıyla siz okuyuculara aktarma fırsatı verdikleri için tüm yazarlarımıza müteşekkirim. Ve tabii bu tartışmaları disiplinli ve gerçekten çok özverili bir biçimde, çok keyifli tasarımlarla sizlere sunan İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları çalışanlarına ve sevgili editörümüz Cem Tüzün nezdinde teşekkürlerimi sunmak isterim.

Ezcümle, bu salgın ne ilkti ne de son olacak. Ve içinde bulunduğumuz dönemin geriden gelenler için anlaşılabilir olabilmesi için toplu gayretin ürünü olarak bu derlemenin daha niceleri için ilham olması dileklerimle.

Sunuş

'İnsan'dan 'Doğa'ya Afetlerin Ekonomi-Politik Topoğrafyası

FİKRET ADAMAN

Her ne kadar “doğal afetler”in birçoğu (örneğin sel, deprem, kasırga) tanım gereği doğa olayları olarak algılansa da, afetlerin toplumsal olarak inşa edildiği savı yazımızın çıkış noktasını oluşturacaktır. Bu bakış açısının birbiriyle ilintili üç boyutu bulunmaktadır. Birinci boyut, birçok afetin, insanlığın doğaya müdahaleleri sonucunda ortaya çıktığı gerçeğidir. İkinci boyut, afetlere karşı hazırlıkta yeterince önlem alınmamışsa afetlerin yıkıcılığının çok daha fazla hissedilecek olmasıdır. Üçüncü boyut ise, afet sonrası müdahalenin yetersiz kalması durumunda yıkıcı etkinin artacağıdır. Bu üç boyutu halihazırda ciddi kayıplar vermekte olduğumuz COVID-19 pandemisi bağlamında da görmekteyiz. Bu üç boyutu ve aralarındaki ilişkileri, kitapta yer alan çalışmaların daha geniş bir perspektiften okunmasına imkân sağlayacağı inancıyla tek tek ele almaya başlıyoruz.

Birinci boyutu biraz daha açacak olursak, her ne kadar “insan eli”nin hiç değmediği afetler yok değilse de (örneğin çapı bir kilometreden büyük bir meteorun dünyaya çarpması sonucu ciddi tahribatın oluşmasının kaçınılmazlığı bu duruma karşılık gelmektedir ve meteorların dünyaya çarpmasına neden olacak bir “suçumuz” bulunmamaktadır), ayrıntılı bir şekilde

düşündüğümüzde insanlığın doğayla olan ilişkisinin birçok afette etkili olduğunu görmekteyiz. Afetlerin birçoğunun insan eliyle yaratıldığının en çarpıcı örneği küresel iklim değişikliğidir. En kısa ifadesiyle iklim değişikliği, sera gazı salımlarının endüstri devriminden beri giderek artması sonucunda, yeryüzüne gelen güneş ışınlarının geriye yansımalarının azalması ve yeryüzü sıcaklıklarının yükselmesi durumudur. İklım değişikliğiyle bağlantılı bazı afetler yaşanmakta ve gelecekte de bu afetlerin sıklık ve şiddet bakımından artması beklenmektedir. Örneğin, iklim değişikliğinin yağışlar ve rüzgârların oluşum frekansı ve şiddeti üzerindeki etkileri hissedilir hale gelmiş; seller, fırtınalar ve kuraklık artmaya başlamıştır. Öte yandan, eğer salımlarda radikal bir azaltıma gidilmezse, yükselen sıcaklığa bağlı olarak deniz suyunun genleşmesi ve buzulların erimesiyle birlikte su seviyesinin artacağı ve kıyı şeritlerinin ve kimi adaların sular altında kalacağı öngörülmektedir. Bunlar insanlığın karşı karşıya kalacağı (ve kalmaya başladığı) en büyük afet olan iklim değişikliğinin sonuçlarına karşılıklı gelmektedir. Bu durum, doğanın belki de kendisine yapılanlara bir tepkisidir, diyebiliriz. İnsan eliyle yaratılan afetlere diğer bir örnek, nükleer santrallerdir. Bu tesislerde ciddi bir kaza olma ihtimali çok küçük olabilir ama sıfır değildir ve ciddi kazaların etkileri afet niteliğindedir. 1986'da Çernobil'de ve çok da uzak olmayan bir tarihte, 2011'de, Fukuşima'da yaşananların afet seviyesinde gerçekleştiğini sadece yöre halkı değil kilometrelerce uzakta yaşayanlar da deneyimlemiştir. Her iki durumda da hesapta olmayan bir dizi ihtimalin gerçekleşmesi sonucunda, reaktörler soğutulamamış, reaktörleri koruyan betonarme yıkılmış ve atmosfere yüksek oranda radyoaktif madde sızılmıştır. Dikkatimizi COVID-19 pandemisine çevirdiğimizde ise, virüslerin vahşi hayvanlardan insanlara geçmesinin önemli bir tetikleyicisinin insanın doğal hayatı hızla ve aşırı boyutlarda tahrip etme yönündeki davranışı olduğu yönündeki iddiaları ciddiye almamız gerektiğini görüyoruz.

Diğer taraftan, müsebbibi biz olalım ya da olmayalım, afetlerin etkilerinin azaltılması kimi durumda da tamamen izale edilmesi yine bizlerin elindedir. Deprem öldürmez bina öldürür, şiarında çok net ifade bulduğu üzere, afetlere karşı alınacak bir dizi önlem afetlerin yıkıcılığını büyük ölçüde önleyebilmektedir. Somutlayacak olursak, yangına karşı dayanıklı malzeme kullanmak, ön uyarı düzenepleri yerleştirmek, yangın başlangıcında devreye girecek otomatik müdahale sistemleri kurmak, ilk müdahale ekiplerini ve itfaiye teşkilatını oluşturmak, istenmeyen bir yangın durumunun

afete dönüşmesini engelleyecektir. Neden kimi ülkelerde yangın oranları düşüktür ve çıkan yangınlarda insan kayıpları yok denecek seviyededir de kimi başka ülkelerde hem oranlar yüksektir hem de kimi bazı yangınlarda düzinelerce can kaybı verilmektedir sorusunun cevabı bu tür önlemlerin ne ölçüde alındığında saklıdır. Ya da depreme dayanıklı binaların inşası, deprem ön dalgalarına duyarlı algı sistemleri sayesinde depremin yıkıcı dalgası gelmeden yerleşim merkezlerindeki elektrik ve doğal gazın devre dışı bırakılması, binaların içindeki yapısal olmayan (düşecek, kırılacak eşyanın sabitlenmesi gibi) önlemlerin alınması, arama-kurtarma konusunda yeterli donanımına sahip birimlerin ihdas edilmesi, kuvvetli bir depremin yıkıcılığını ciddi oranda azaltabilir. Benzer büyüklüklerdeki depremlerin neden kimi ülkelerde binlerce ölüme yol açarken kimi ülkelerde basit yaralanmaların dışında bir zarara neden olmadığı gerisinde bu noktaların yattığı hepimizce malumdur. Yine COVID-19 pandemisine dönecek olursak, salgının bu denli yıkıcı olmasının önemli bir nedeni de çoğu ülkenin ve özellikle de uluslararası birimlerin bu tür bir şok karşısında önceden çalışılmış bir plan-programa sahip olmamalarıdır.

Afetlerin bir kısmının müsebbibi olmamız dışında afetlerin etkilerini azaltmanın da büyük ölçüde bizim elimizde olduğunu belirttik. Ama her halükârda kimi afetlerin yıkım getirmesi kaçınılmazdır. Afet sonrası müdahalelerin neler olması gerektiği de ayrı bir başlık konusudur. Başta içinde yaşadığı konut olmak üzere maddi kayba uğramış, kendisi ve/veya yakın çevresi fiziksel ve ruhsal olarak darbe almış, yakınlarını ve etrafındakileri kaybetmiş bir kişiye afetten etkilenmemiş kesimler nasıl ve ne süreyle destek olacaktır? Şüphesiz, bu tür ihtimallerin önceden dikkate alınıp olası durumlarda neler yapılması gerektiği üzerine düşünmek, eylem planları hazırlamak ve kimi kaynakları bu tür durumlar için ayırmak gerekmektedir.

Aslında yukarıda okuyucunun dikkatine sunduğumuz bu üç boyutun birbirleriyle ilintili olduğu malumdur. Afetlere daha hazır olmak isteyen bir toplumun hem afetlerin oluşmasını engelleyecek adımları atmasını, hem olası afetlere karşı hazırlık yapmasını, hem de afet sonrasında ortaya çıkan veya çıkması muhtemel durumlar için önlemlerini almasını bekleriz. Dolayısıyla, afetler karşısındaki tutum, bu üç boyutun bir bütünlük içinde nasıl ele alındığına bağlı olarak belirlenecektir.

Peki, hangi durumlarda afetler konusunda hassasiyet temin edilebilmekte, hangi durumlarda da edilememektedir? Bu sorunun cevabının çok

boyutlu olduğu aşikârdır. İlk olarak düşünölebilecek husus, afetler konusunda bilginin toplumda yeterince yayılmamış olmasıdır. Birçok ölkede yapılan kamuoyu çalışmalarını, başta iklim değışikliği olmak üzere birçok afet konusunda toplumun dikkate değeri bir kesiminin yeterli bilgisinin bulunmadığını göstermektedir. Hiç kuşkusuz, afetler konusunda yeterli bilgi sahibi olanların bu konularda hassas olmaları da beklenemez.

İkinci husus ise, bilgi sahibi olunduğunda bile, kişilerde, firmalarda veya kamuda miyopik bir bakışın hâkim olabilesidir. Örneğin, bir kişi suların yükselmesi nedeniyle 70-80 yıl sonrasında ciddi ekonomik kayıpların yaşanacağına yönelik bir tehlikenin söz konusu olduğunu bilse ve bu tehlikenin nedenlerine dair kafasında soru işareti bulunmasa bile, miyopik bir bakış nedeniyle bu tür tehditleri fazla dikkate almayabilir.

Üçüncü husus, afetlerle ilgili bilgi üretimine ilişkindir. Afetlerin önemli bir kısmı son derece karmaşık nedenlere dayanmaktadır. Bu karmaşıklıkların anlamaya yönelik yapılan modellemelerin kendilerinin de belirsizlikler içermesi kaçınılmazdır. Somutlayacak olursak, iklim değışikliğinin ana parametreleri bilinmesine rağmen kimi boyutlar ve bunların kendi aralarındaki ilişkiler yeterince bilinmemektedir. Ya da kabaca depremin neden olduğu konusunda bilimsel bir uzlaşa vardır; ama diğer taraftan ne zaman deprem olacağına ve depremin şiddetini tam olarak nelerin belirleyeceğine dair bilgimiz yetersizdir. Bir diğer ifadeyle olay, deniz seviyesinde ısıtılan suyun yüz derece santigratta kaynadığı olgusundaki kadar basit değildir. Bu tür karmaşıklıkların ve belirsizliklerin bulunduğu sistemleri modellemek de beraberinde yeni bir dizi belirsizlikler getirecektir. Ezcümle, birçok afette hem ontolojik anlamda (doğadaki sürece ilişkin) hem de epistemolojik anlamda (doğal sürecin modellenmesine ilişkin) ciddi belirsizliklerin bulunduğu bir durumla karşı karşıyayız. Bu noktada da bilginin kesin olmayışı, ya da aynı süreçlere dair farklı modellemelerin ve tahminlerin varlığı, geniş kesimlerin zihinlerinde bir karmaşa yaratabilmekte ve bu da beraberinde bilgi üretimine dair kuşku ve güvensizliklerin doğmasını ve hatta bilimsel çalışmalar neticesinde ortaya çıkan kimi tehdit uyarılarına karşı duyarsızlığı getirmektedir. COVID-19 pandemisi sürecinde yaşanmakta olan bilgi kirliliğini düşündüğümüzde bu nokta daha da netleşecektir. Üstelik salt bilimsel kaygılarla yapılan çalışmaların yanında kâr güdüsünün belirleyici olduğu iş dünyasının desteklediği çalışmaların mevcudiyeti de söz konusudur ve kimi durumda bilimsel sorumluluk ile şirketlerin çıkarları uyuşmayabilir. Belirsizlikler dik-

kate alındığında, akılcı kararlar alabilmek ve afetlere hazırlıklı olabilmek için bilgi üretim sürecinin daha kolektif bir şekilde gerçekleşmesi ve karar alma aşamasında farklı paydaş görüşleri ile farklı bilimsel pozisyonların müzakerelere açık bir şekilde ve saydamlık ilkesi ışığında tartışılması gereklidir.

Bilgi üretimiyle bağlantılı bir diğer nokta, teknoloji konusunda optimist yaklaşımların kimi durumda olumsuz sonuçlar getirebilme riskidir. Evet, iklim değişikliği çok ciddi bir sorundur ve işler böyle giderse yeryüzü yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır *ama* teknolojik olarak bir çözüm üretilecektir mutlaka, söylemi işte bu tür optimizme karşılık gelmektedir. Hiç kuşkusuz teknolojik sıçramaların 10 ya da 20 yıl sonra alacağı şekli öngörmek imkânsızdır. Olsa olsa genel patikalar tahmin edilebilir sadece; ama aşırı optimist bir yaklaşımla afetlere neden olan insan etkinliklerine ilişkin bir değişiklik yapmamanın, teknolojik gelişimin ümit edilen şekilde gerçekleşmemesi durumunda yıkıma neden olabileceği unutulmamalıdır. Kaldı ki, teknolojinin bizatihi üretiminin de ekolojik bir ayak izi oluşturduğu malumdur.

Bu yüzden de gerek bilimsel üretimdeki belirsizlikler gerekse teknolojik süreçlerin bilin(e)memesi, kimi insanlarda, afetlerden kaynaklanan tehditler ortadayken afetler konusunda fazla risk alma şeklinde bir tavrın oluşmasına neden olmaktadır. Bu gibi durumlarda izlenmesi önerilebilecek bir yaklaşım, “ihtiyatlılık ilkesi”dir. Yeterince bilmiyorsak, üzerinde yeterince mutabakat sağlanamamışsa, o konularda ihtiyatı elden bırakmayan bir duruş savunulmalıdır.

Dördüncü husus, kişilerin, şirketlerin ve kamunun risk konusundaki tavrıdır. Neden kimilerinin, kimi şirketlerin ya da kimi yönetimlerin daha fazla risk almayı seven bir pozisyonda olduğu, kimilerinin ise risk konusunda daha ihtiyatlı davrandığı çetrefil bir konudur. Afetler konusunda bilgi eksikliği bulunan ve genelde de eğitim seviyesi düşük olanların risk alıyor olmalarına fazla şaşırılmamalıdır. Çoğu durumda erkeklerin kadınlara, gençlerin de yaşları ilerlemiş kişilere göre daha fazla risk alma taraftarı olduğu bilinmektedir; ama bunun arka planına dair üzerinde mutabakata varılmış bir açıklama mevcut değildir. Diğer taraftan risk almanın arttığı iki ayrı durum vardır ki, onlara dair açıklama kapasitemiz daha yüksektir. Bunların ilki, yukarıda değinilmiş olan miyopik pozisyonudur. Kişiler miyopikse, yani gelecekteki maliyetler bugün için fazla öneme haiz görülüyorsa, o kişilerin risk alma eğilimleri yüksek olacaktır; zira afetlerin gerçekleşmesi hep belli

bir zaman boyutunda değerlendirilmektedir (önümüzdeki elli yıl içerisinde yaşadığımız şehirde yedi üstü şiddetinde deprem olma ihtimali, şeklinde çerçevlendiğinde kişiler elli yıllık zaman dilimini günümüze çevirirken miyopik davranmaktadır ve dolayısıyla gereken tedbirleri almayı sürekli erteleyerek büyük bir risk almaktadırlar). İkinci durum ise, risk konusunun ihtiyaçlar skalasında genelde temel ihtiyaçlardan sonra gelmekte olduğu gerçeğidir. Somutlamak gerekirse, maddi imkânsızlıklardan dolayı güç bela başını sokacak bir ev bulan bir kişinin o evin yangına ya da depreme ne denli dayanıklı olduğunu fazla düşünme lüksü olmayabilir; ya da aç bir kişinin yemek bulduğunda gıdanın organik olup olmadığıyla ilgilenmesini bekleyemeyiz.

Son olarak vurgulamak istediğimiz husus, ki belki de en önemlisi budur, afetlerle ilişkilenede, tek tek bireylerin ya da şirketlerin ne yaptığı değil, toplu olarak nasıl hareket edildiğidir. Eğer karbon salımlarının azaltılması konusunda kimse harekete geçmezse birey olarak benim dikkatli olmamın etkisi hissedilmeyecektir bile; ya da ben evimi depreme dayanıklı inşa etsem de yanımdaki dayanıksız ve ilk depremde üstüme yıkılacaksa benim hassasiyetimin fazla bir faydası olmayacaktır. Doğayla olan ilişkilenenin birçok durumunda, diğerlerinin tedbir aldığı ama kişinin kendisinin almadığı nokta o kişi için tercih edilir bir sonuç yaratabilir; fakat herkes benzer bir şekilde düşüneceği için toplum olarak kendimizi kötü bir dengede bulabiliriz: küresel ısınmayla ilgili uluslararası görüşmelerin tıkanmasının belki de en önemli nedeni budur; diğerleri salımlarında ciddi bir indirim yapsınlar (ve bunun karşılığında maddi külfetleri omuzlasınlar) ama ben yapmayayım ve böylece kazancım ençoklansın, şeklindeki yaklaşım her ülkede mevcutsa sonucun nasıl tekemmül edeceği malumdur. Dolayısıyla, toplu hareket etme konusunda yaptırım gücü olan mekanizmaların (formal ya da enformal) ihdas edilmesinin ve varılacak anlaşmaya uyulmasının temin edilmesinin önemi ortadadır.

Kitabın ilerleyen sayfaları, burada kabaca çizmeye çalıştığımız gibi, afetlerin sosyal-ekonomik-politik topografyasının çeşitli veçhelerini tartışmaktadır. Bu tartışmaların yürütülmesinin, Türkiye gibi başta deprem olmak üzere afetlerle iç içe yaşayan ve iklim değişikliğinden önemli derecede etkilenecek olan ve ne yazık ki bu konularda yeterli hassasiyetlerin gelişmediği bir coğrafyanın sorunlarının anlaşılmasında (ve akabinde çözümlerin üretilmesinde) ne denli isabetli ve önemli olduğu açıktır.